
Informe sobre determinades actuacions previstes en el Parc de Ribalta a Castelló de la Plana

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple, 28 febrer 2022

Índex

- I Antecedents
- II Unes notes històriques sobre el Parc de Ribalta
- III Morfologia dels jardins
- IV Caracterització estilística del Parc de Ribalta
- V La construcció de la Pèrgola i altres pertorbacions
- VI Consideració patrimonial del Parc
- VII El projecte de rehabilitació de la Pèrgola
- VIII Consideracions

I Antecedents

Amb data 11 de Gener de 2022 fou presentada al Consell Valencià de Cultura una sol·licitud signada pel senyor Francisco Grande Grande com a president i en representació de l'Associació Amigos del Ribalta, AAR, exposant-hi que:

"Solicitamos INFORME de la institución que Ud. representa, en relación con el PROYECTO DE REHABILITACIÓN DEL EDIFICIO POLIFUNCIONAL EN EL PARQUE DE RIBALTA DE CASTELLÓN, situado en el conjunto histórico-artístico formado por el parque de Ribalta y las plazas de la Independencia y de Tetuán en Castelló de la Plana".

Per recolzar les seues peticions hi adjunten diversa documentació que inclou fotografies històriques del Parc, plànol del seu traçat, fotografies de l'edifici dit "La Pèrgola", documents del projecte de rehabilitació i material periodístic.

I adjunta ahora un resum que transcrivim:

" En la década de los setenta se construye en el parque de Ribalta de Castelló un pabellón circular para actos multitudinarios en uno de los entornos más característicos y entrañables del parque, eliminando su arquitectura jardinera. En 1981 se declara CHA el parque Ribalta y las plazas Independencia y Tetuán en Castelló de la Plana. Casi cuarenta años después de la construcción del citado pabellón, la Dirección General de Patrimonio de la G.V. insta al ayuntamiento a "reconstruir la pérgola inicial del Parque de Ribalta, ahora sustituida por una construcción de uso inadecuado y aspecto impropio para un parque de las características del Ribalta", que es asumido por el equipo de gobierno municipal como por los

grupos de la oposición, que llevaran en el programa de su campaña electoral. También el Plan especial de protección, sin aprobar desde 2014, prevé el derribo y recuperación del jardín a instancias de Patrimonio. Recientemente el Ayuntamiento, en lugar de proceder a su eliminación, ha redactado un proyecto de rehabilitación del edificio polifuncional para adaptarlo como centro dinamizador de grandes eventos, con capacidad para 1.500 personas. Tiene autorización de la Dirección General de Patrimonio”.

D'aquesta manera queda palesa la posició de l'AAR front a l'objecte arquitectònic denominat la Pèrgola, que caldrà considerar a la llum de les bases doctrinals i històriques del patrimoni cultural.

II Unes notes històriques sobre el Parc de Ribalta

Servirà com a referència en aquest informe la monografia “El Parque de Ribalta” de la professora Maria Teresa Santamaría publicat per la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana en 1995.

Exposarem sintèticament el transcurs del Parc al llarg del temps:

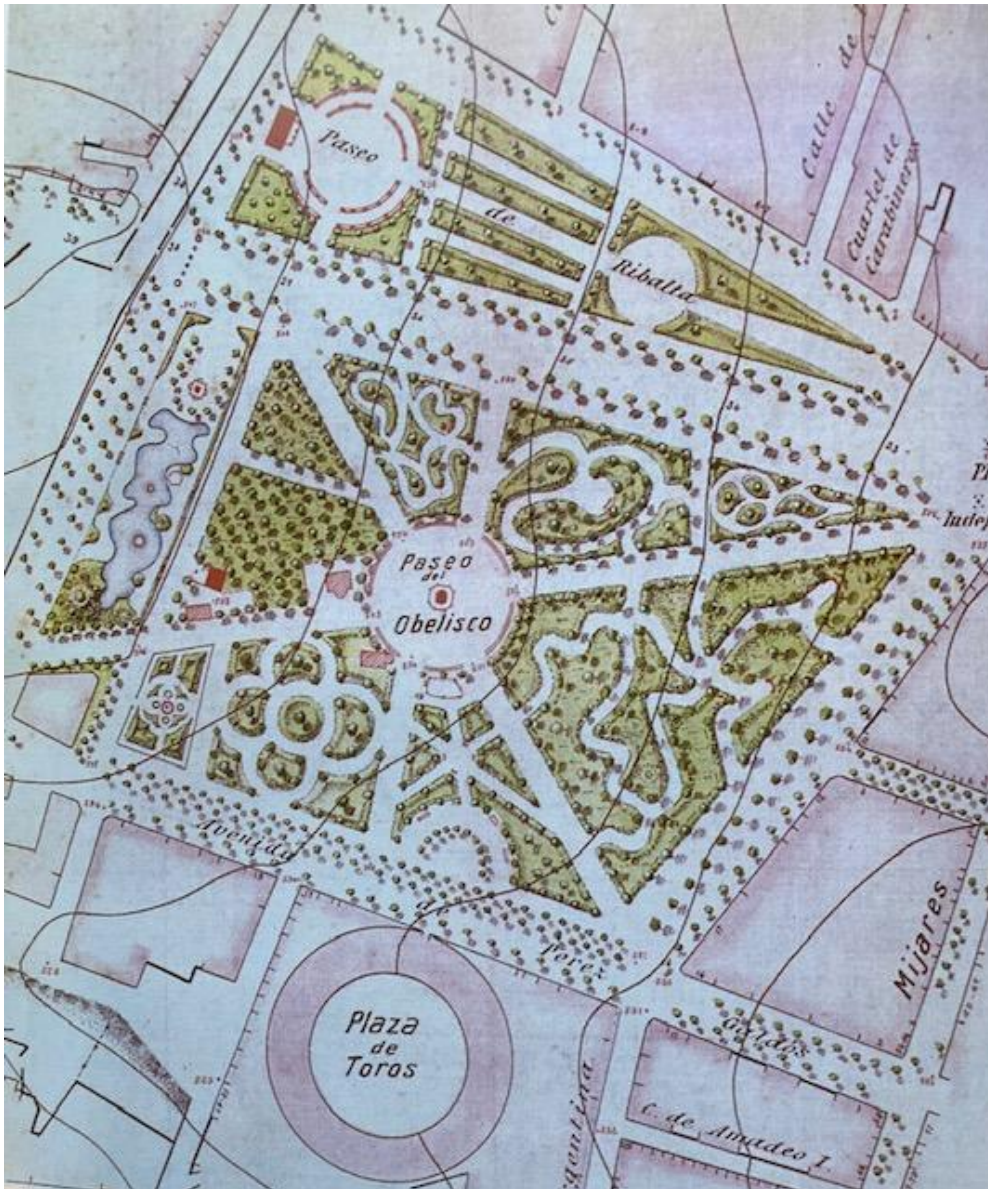
Fou projectat en 1868 pel Mestre d'Obres Luis Alfonso i Brull sota el mandat públic del batlle Carles Ferrer i abraçava un espai triangular al sud del camí de Morella des de la Porta de Morella fins al traçat ferroviari a l'oest i el Camí de Saragossa. Rebé el nom de Passeig de Ribalta.

Posteriorment en 1876, fou notablement ampliat pel costat sud fins al Passeig de Sant Vicent, projectat pel mateix Mestre Alfonso i Brull. Se'l va anomenar Passeig de l'Albereda. Quedava separat del parc de Ribalta per la carretera de Saragossa fins que en 1910 el camí es va convertir en un *Saló* urbà.

En 1892 s'erigeix l'Obelisc que es convertirà en un punt focal del conjunt, situat al bell mig de l'ampliació pel sud, dita passeig de l'Albereda, ara de l'Obelisc.

Diverses instal·lacions i edificacions menors són construïdes a partir del començament del segle XX: el pou i motor d'aigua en la caseta de regs, el quiosc o xalet, l'estany, el colomer, la farola de la plaça de la independència, els bancs del Saló, el templet de la música, un roserar, una biblioteca municipal posteriorment convertida en escoles públiques i algunes escultures.

Tot açò es pot apreciar en el plànol de Juan Mañà de 1926.

Després de la Guerra Civil s'aixecà un monument commemoratiu de la victòria franquista i alhora es va enderrocar l'Obelisc, símbol liberal, reconstruït dècades després.

En la dècada dels 60-70 es van escometre certes obres que afectaren fortament el conjunt del Parc: la substitució de les escoles per un parc infantil de tràfic, la conversió del Roserar per a jocs infantils i la construcció d'un edifici cilíndric tancat conegut com la Pèrgola on hi havia una genuïna pèrgola jardineria oberta.

En l'actualitat, el parc infantil de tràfic ha sigut eliminat i s'ha recuperat l'aspecte inicial del jardí, amb un banc de pedra i respatller de forja. Ha succeït el mateix amb el Roserar on s'ha eliminat la zona de jocs infantils i exhibeix el traçat que tenia adés i un tancament de ferro similar a l'original.

Respecte al monument commemoratiu de la victòria franquista, està prevista la seua eliminació en breu, de manera que el lloc recuperarà el seu camí serpentejant.

III Morfologia dels jardins

Parlem de jardins perquè en puritat n'hi ha dos. L'un, el de Ribalta i el segon i posterior, el de l'Albereda, de morfologia ben diferent degut a la seua pròpia història i geometria, com veurem.

El Parc Ribalta fou projectat en l'espai existent entre el Camí de Morella i el de Saragossa, de configuració triangular allargassada amb vèrtex en la plaça de la Independència i un costat o catet en la banda Oest. La geometria es basa en la bisectriu del triangle sobre la qual tenen el centre dos ovals, un de menors diàmetres, l'altre, majors. Ambdós són espais buits, l'un dedicat a la commemoració, l'altre al repòs. Entre ells discorre un passeig lineal seguint la bisectriu, de manera que s'hi produeix una successió de buits units per un espai lineal, una mena de sèrie o suite expansió-compressió-expansió. L'oval major era la Pèrgola original, que amb la seua desaparició elimina la sotil geometria que tenia el Ribalta.

El Parc de l'Albereda es projecta en un quadrilàter irregular amb una radiació condicionada per raons urbanes que al bell centre crea un cercle de voluntat commemorativa. El parterres produïts per la radiació alberguen sendes caragolades o serpentejants. Al costat Oest es projecta un estany de formes ameboides..

S'aprecia l'evolució estilística entre ells que es palesa en la pura geometria de la seua projectació, passant de la estricta solució del triangle de Ribalta a la més lleugera del quadrilàter d'Albereda.

IV Caracterització estilística del Parc de Ribalta

Seguirem en aquesta matèria a la ja citada paisatgista MT Santamaria que, en parlar de l'anàlisi del projecte exposa:

"En varios ejemplos del siglo XIX ya podemos observar un cambio con la introducción de espacios irregulares, resueltos mediante paseo central, y generalmente dos rótulas de diferente diámetro que articulan los caminos transversales; estos a su vez van definiendo macizos que, debido al perímetro irregular del terreno resultarán de diferentes superficies y formas y estarán bordeados por setos bajos recortados y en algunos puntos por bancos de piedra rematados con respaldos de hierro.

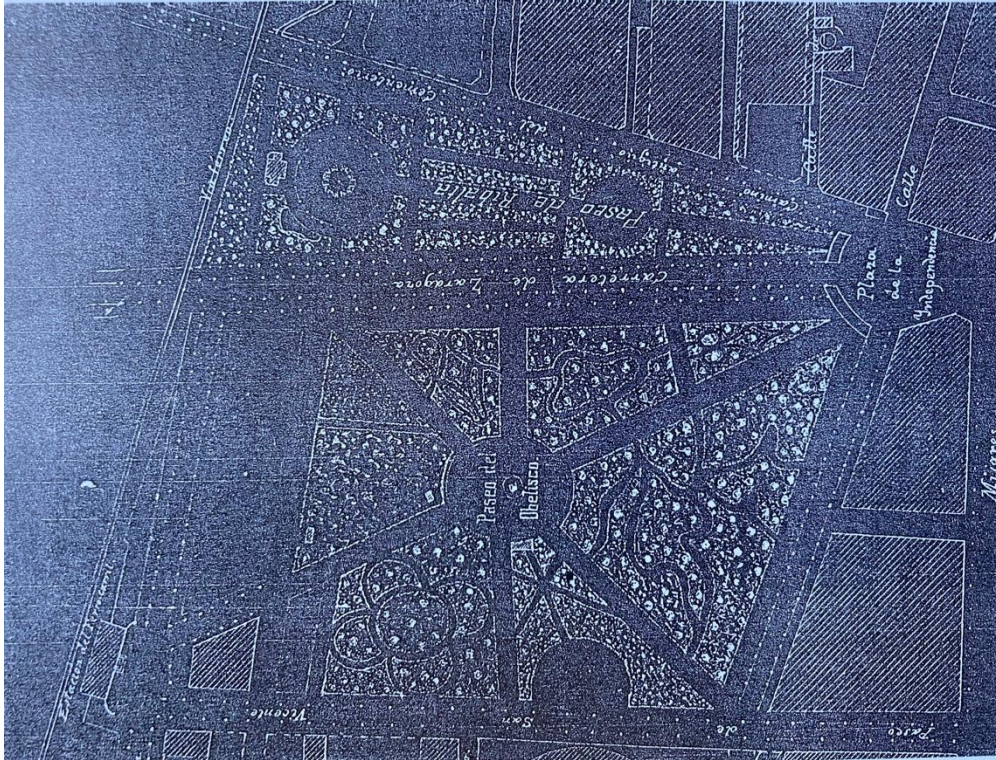
Para dar un fondo escenográfico al conjunto y sensación de aproximación a la naturaleza al tiempo que ofrecer un rincón de sombra en el jardín aparece un elemento que es característico de la época: la montañita artificial de peñascos y plantas silvestres con grutas y presencia de agua que es común a algunos de los jardines del siglo XIX. Este montículo existe en el Paseo Ribalta y tiene unos antecedentes inmediatos en el valenciano Jardín de Romero, hoy llamado de Monforte, obra del arquitecto Sebastián Monleón, construido en 1959 y considerado como una de las muestras de jardinería neoclásica y romántica de España...

Otro antecedente la encontramos en lo que fue un afamado jardín isabelino en Valencia, el Paseo de la Glorieta cuyo proyecto inicial, de 1817, tiene un planteamiento muy próximo al de Ribalta en cuanto al trazado, con dos círculos que articulan los caminos, y la montañita con gruta al fondo...

Como vemos ... el proyecto del Paseo Ribalta tal como fue concebido está dentro de los cánones establecidos en la época ..."

Pel que fa al Passeig Nou o de la Albereda, MT Santamaria exposa que *"está resuelto mediante dos vías principales que son las diagonales del cuadrilátero cuyo punto de encuentro en la rotonda central ovalada forma la explanada o zona donde se desarrolla la vida social en el jardín ...Los laberintos y plantación de las diferentes partes del jardín... (también llamados "paseos de filósofo") ... se empezaron a hacer en 1903...los árboles de alineación que marcaban los viales principales y algunos árboles de adorno se plantaron...en 1877..."*

Pot apreciar-se en la següent imatge de 1904 a 1910 la presència del laberints en els dos jardins, molt particularment en el de l'Albereda.

No cal afegir més per concloure que els jardins de Ribalta i de l'Albereda pertanyen a un discurs urbà culte, molt pròxim a exemples reeixits de jardineria coetània, com ara els de Monforte i la Glorieta, en València, i es troba insert en el marc conceptual de l'arquitectura de jardins caracteritzada com a isabelina.

V La construcció de la Pèrgola i altres pertorbacions

A l'any 2007 els membres del Consell Valencià de Cultura, Srs. Muñoz Puellas i Álvarez, emeteren informe sobre el traçat del TVRCAS i assenyalaren que :

“..els canvis més substancials del parc, una vegada acabat, van tenir lloc en els anys 60 i 70, quan es va intentar adaptar el parc a la modernització de costums i usos, sense reparar que, per tractar-se d'un jardí històric, ja centenari, aquests canvis portarien a la destrucció d'una sèrie d'elements fonamentals en la seua estructura. Aquest fou el cas de la transformació de la pèrgola de la part més antiga del parc en un edifici circular cobert, destinat a espectacles multitudinaris, la qual cosa va destruir completament el sentit i la proporció d'un lloc excepcional. El mateix criteri es va seguir per suprimir el Roserar i convertir-la en una zona de jocs, i per transformar una porció del jardí geomètric en un parc infantil de tràfic, activitats que no tenien que haver-se fet en un parc històric de la importància del de Ribalta. Quan en

els anys 60 i 70 el parc es va destinar a usos concrets, la cura i el manteniment general s'abandonaren. Les plantes van créixer anàrquicament, i el parc va perdre part del poder de convocatòria que tenia per als ciutadans."

Cal subratllar que dos de les pertorbacions han estat corregides, l'eliminació del parc de tràfic i la recuperació del Roserar. Així, l'última pertorbació que encara queda en peu és l'edifici de la Pèrgola.

Pèrdua de la Pèrgola

Destrucció de la muntanyeta

VI Consideració patrimonial del Parc

El conjunt format o comprés pel Parc de Ribalta i les places de la Independència i la de Tetuan fou declarat en 1981 en virtut de la llei de 1931 com a Conjunt Històric- artístic. D'acord amb aquesta declaració l'entorn gaudeix de les mateixes proteccions que en tenen els Monuments, pel que fa a la seua preservació i cura.

Considera la Declaració que el "...Parque de Ribalta es un jardín romántico caracterizado por el libre crecimiento de plantas exóticas y por un fraccionamiento de espacios producido por caminos serpenteantes... Se articula con el parque, la plaza de la Independencia, formando un todo continuo iniciado a raíz del derribo de las murallas carlistas...El interés ambiental y arquitectónico de dicha zona ha sido reconocido en informe por la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando".

Cal afegir que la consideració com a Conjunt Històric Artístic gaudeix d'acord amb la Llei de Patrimoni Cultural Valencià de la condició de Bé d'Interés Cultural, article 26.1 apartats B. Conjunt Històric i C. Jardí Històric i per tant :

*"1.. Cualquier intervención en un monumento, jardín histórico o espacio etnológico declarado de interés cultural deberá ir encaminada a la preservación y acrecentamiento de los intereses patrimoniales que determinaron dicho reconocimiento y se ajustará a los siguientes criterios:
a) La intervención respetará las características y valores esenciales del inmueble. Se conservarán sus características volumétricas, espaciales, morfológicas y artísticas, así como las aportaciones de distintas épocas que hayan enriquecido sus valores originales.*

En caso de que se autorice alguna supresión deberá quedar debidamente documentada.”

Conseqüentment, en 2008, la resolució de Patrimoni Cultural Valencià autoritzà a l'Ajuntament de Castelló el Projecte de Condicionament del passeig de cotxes de Ribalta promogut per la Conselleria de Infraestructures i Transports amb la condició de què *“...Se deberá reconstruir la pérgola inicial del Parque de Ribalta formada por una arquitectura de jardín, ahora sustituida por una construcción de uso inadecuado y aspecto impropio para un parque de las características del Ribalta”*

En 2015 es va escometre la tasca de redacció d'un Pla especial de protecció del Conjunt Històric Artístic format pel Parc Ribalta, plaça de la Independència i Plaça de Tetuán que, presentat a l'organisme competent per a la seua aprovació, una vegada amb el vist i plau del serveis tècnics, ha romàs aturat sense ulterior pronunciament.

VII El projecte de rehabilitació de la Pèrgola

Recentment les autoritats han proposat la rehabilitació de l'edifici cilíndric que ha estat ocupant dissortadament l'espai on hi era la Pèrgola genuïna, mentre que tant la Resolució de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià de 2008, com el projecte de Pla Especial de Protecció de 2015 promovien la seua demolició i la restitució espacial de l'antiga Pèrgola, encara fora amb arquitectures de jardí d'alè contemporani.

Substitució de la Pèrgola

Certament el Projecte de Rehabilitació de l'edifici plurifuncional en el Parc de Ribalta promogut per l'Ajuntament de Castelló gaudeix de l'autorització de la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat Valenciana, a diferència de la posició mantinguda en 2008 i que ara permetria la continuïtat de l'edifici cilíndric que ocupa l'espai de l'original Pèrgola jardineria, malgrat que la proposta arquitectònica modifique l'existent, ja que la vulneració de l'espai romandrà intacta.

VIII Consideracions

A manera de resum de les posicions culturals que han estat disperses al llarg de l'informe direm que:

Primer. El conjunt format pels Parcs Ribalta i Albereda són un elaborat producte de la millor arquitectura de jardins del segle XIX, duta a terme en Castelló pel Mestre d'Obres Alfonso i Brull, i formen un harmònic indret urbà que és digne de tota protecció.

Segon. La consideració com a Conjunt Històric Artístic dels parcs Ribalta i Albereda no hauria d'haver permès les actuacions pertorbadores que s'han referit: la pèrdua del Roserar i la de la Pèrgola jardí, fonamentalment. Una vegada reparada la primera pèrdua del Roserar, cal una digna reparació de la segona.

Tercer. La resolució de la DG de Patrimoni de 2008 exigeix la demolició de l'edifici cilíndric que ocupa l'espai de la Pèrgola de jardí i cal seguir eixa determinació sense incórrer en greus contradiccions de difícil reparació.

Quart. La protecció patrimonial contemporània exigeix la repristinació dels béns alterats per actuacions pertorbadores sense incórrer en imitacions, ans bé recuperant les bases projectuals del mestre Luis Alfonso i Brull, d'acord amb els codis del projecte contemporani.

Aquest informe es traslladarà a l'Ajuntament de Castelló, a la Direcció General de Patrimoni, a l'Associació Amigos del Ribalta i al Protocol habitual.